

Briselē, 7.10.2020.
COM(2020) 620 final

ANNEX 1

PIELIKUMS

dokumentam

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

**Savienība, kurā valda līdztiesība:
ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars**

{SWD(2020) 530 final}

1. pielikums. Norādes darbam, plānojot un īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos

ANTIČIGĀNISMA NOVĒRŠANA

Pateicoties Antičigānisma novēršanas alianses, Eiropas Parlamenta un Eiropas Padomes darbam¹, ir izveidojusies aizvien lielāka vienprātība par to, ka antičigānisms (īpašs pret romiem vērsta rasisma veids) veicina pastāvīgu romu atstumtību. Tā kā antičigānisms un atstumtība veido apburto loku, šīs problēmas ir jārisina kopā. Diskriminācijas un antičigānisma apkarošana palīdzēs iekļaušanas pasākumu sekmīgā īstenošanā, kas savukārt veicinās atvērtību un pieņemšanu sabiedrībā. Cīņā pret antičigānismu un daudzveidības un iekļautības veicināšanā ir jāpiedalās visai sabiedrībai — gan romu, gan pārējām kopienām. Attiecīgie pasākumi ietvers pilnvērtīgu iespēju nodrošināšanu romiem, kā arī sabiedrības (tostarp institucionālās) attieksmes un izturēšanās mainīšanu. Līdztiesības iestādes varētu būt privileģēti partneri valstu kontaktpunktiem romu jautājumos (VKRJ), nodrošinot standartus par to, kā stratēģijās liekams un atbalstāms spēcīgāks uzsvars uz diskriminācijas novēršanu.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- **atsevišķi būtu jāuzsver cīņa pret antičigānismu:**
 - 1) lai atzītu antičigānisma pastāvēšanu un pienākumu cīnīties pret to;
 - 2) lai atzītu antičigānisma vēsturiskās dimensijas, jo īpaši romu holokaustu; lai uzlabotu informētību par romu vēsturi un veicinātu samierināšanu;
 - 3) lai veicinātu izpratni par abpusējiem ieguvumiem, ko sniedz dažādība un iekļaušana; lai veidotu pozitīvus vēstījumus; lai popularizētu pozitīvus paraugus; lai atbalsētu saskarsmi starp kopienām un starpkultūru izglītību, lai cīnītos pret stereotipiem un maldinošu informāciju par romiem izglītības iestādēs, plašsaziņas līdzekļos, mākslas, kultūras un vēstures jomā;
 - 4) lai apkarotu diskrimināciju kā antičigānisma izpausmes formu;
 - 5) lai apkarotu naida runu un naida noziegumus kā antičigānisma izpausmes un veicinātu ziņošanu par aizspriedumu izraisītiem noziegumiem, aizskaršanu un vardarbību;
 - 6) lai atbalsētu antičigānisma un diskriminācijas upuru iespēju vērsties tiesā;
 - 7) lai uzlabotu romu informētību par viņu tiesībām; un
 - 8) lai izskaustu un novērstu sistēmisko/institucionālo/strukturālo diskrimināciju², ar ko saskaras romi;
- **jāparedz pasākumi antičigānisma kā transversālas/horizontālas prioritātes novēršanai un apkarošanai visās nozaru politikas jomās:**
 - 1) lai apkarotu segregāciju, iebiedēšanu un aizskaršanu izglītības iestādēs; veicinātu skolu darbinieku izpratni par šo jautājumu;
 - 2) lai cīnītos ar diskrimināciju saistībā ar piekļuvi nodarbinātībai un veicinātu darba devēju izpratni par šo jautājumu;
 - 3) lai cīnītos ar diskrimināciju saistībā ar piekļuvi kvalitatīvai veselības aprūpei; lai izskaustu paralēlus, nošķirtus pakalpojumus; lai nepieļautu cilvēktiesību pārkāpumus (piemēram, piespiedu aborts un piespiedu sterilizācija); lai veicinātu veselības aprūpes iestāžu darbinieku izpratni par šiem jautājumiem;
 - 4) lai apkarotu teritoriālo segregāciju; lai novērstu piespiedu izlikšanas no mājām, nenodrošinot

¹ [Antigypsyism — a reference paper](#) (“Antičigānisms — atsauces dokuments”), Berlīne/Budapešta, 2017; [Eiropas Parlamenta 2015. gada 15. aprīļa Rezolūcija par starptautisko romu dienu — tā sauktais antičigānisms Eiropā un Otrā pasaules kara laikā pret romiem vērsta genocīda atceres dienas atzīšana ES līmenī](#); [Eiropas Parlamenta Ziņojums par romu integrācijas Eiropas Savienībā pamattiesību aspektiem: cīņa pret antičigānismu \(2017/2038\(INI\)\)](#); [Eiropas Parlamenta 2019. gada 12. februāra rezolūcija par vajadzību stiprināt ES stratēģisko programmu attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām pēc 2020. gada un cīņas pret antičigānismu pastiprināšanu](#) [ECRI 2012 Vispārējās politikas ieteikumu Nr. 13 par cīņu pret tā saukto antičigānismu un romu diskrimināciju](#); [Eiropas Padomes Ministru komitejas deklarācija par antičigānisma un rasistiskās vardarbības pret romiem uzliesmojumu Eiropā](#).

² Sistēmiskā diskriminācija ir tiesiskajā regulējumā, politikā un praksē nostiprinājušās nevienlīdzības rezultāts. Tas bieži vien notiek nevis apzināti, bet virknes tādu institucionālo faktoru dēļ, kas raksturo tiesiskā regulējuma, politikas un prakses izstrādi, īstenošanu un pārskatīšanu. Skatīt [Roma and traveller inclusion: towards a new EU framework, learning from the work of equality bodies](#).

- alternatīvu mājokli; lai veicinātu iestāžu izpratni par šo jautājumu; un
- 5) lai regulāri ievāktu vienlīdzības datus (dati par diskriminācijas gadījumiem; līdztiesības iestāžu dati par diskriminācijas gadījumiem).

NO PAAUDZES PAAUDZĒ MANTOTAS NABADZĪBAS APKAROŠANA
(ar uzsvaru uz bērnu aizsardzību un labāku ES līdzekļu izlietojumu)

No paaudzes paaudzē mantotas nabadzības un atstumtības novēršana ir būtisks nosacījums marginalizētu romu situācijas uzlabošanai. Atstumtība un diskriminācija saistībā ar piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, veselības aprūpes pakalpojumiem un mājokļiem ietekmē bērnu attīstību un attiecīgi var ietekmēt to, kā viņi nākotnē audzinās savus bērnus, kuri tādējādi var nokļūt vēl nelabvēlīgākos apstākļos. Atstumtības un diskriminācijas apburtais loks turpināsies, ja netiks īstenota nozīmīga intervence, lai visaptveroši vērstos pret šo problēmu jau pašās tās saknēs un plānotu labāku nākotni nākamajai paaudzei. Šai intervencei ir jābūt **vērstai uz bērniem**, un šī tendence laika gaitā ir jāturpina.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāiesaista personas ar atbilstošu pieredzi no visiem pārvaldes līmeņiem, lai noteiktu bērnu aizsardzības pasākumus; jāpiešķir pienācīgi resursi pirmsskolas izglītībai un aprūpei un tālākajai izglītībai (piemēram, stipendijām, darbaudzināšanai, pēcskolas atbalstam), uzturam, personības attīstībai un darbam ar ģimenēm;
- jāveicina dalība pirmsskolas izglītībā un aprūpē;
- jāsniedz aizsardzība sievietēm, bērniem un jauniešiem, īstenojot stratēģijas tādu noziegumu apkarošanai kā cilvēku tirdzniecība, tostarp attiecībā uz visu veidu izmantošanu (seksuāla izmantošana, darbaspēka ekspluatācija, ubagošana piespiedu kārtā un izmantošana kriminālās darbībās, noslēdzot piespiedu un ekspluatējošas fiktīvas laulības), un jānodrošina viņiem piekļuve palīdzībai, atbalstam un aizsardzībai;
- jāuzlabo personu ar invaliditāti un bērnu, kuri ir palikuši bez vecāku aprūpes, piekļuve sabiedrībā un ģimenē balstītai aprūpei; jāpastiprina pasākumi institucionalizācijas novēršanai, nodrošinot atbalstu ģimenēm nestabilos apstākļos un personām ar invaliditāti;
- jānodrošina bērniem un viņu ģimenēm paredzēto atbalsta pasākumu ilgtermiņa ilgtspēja, lai uzlabotu apstākļus nākamajai paaudzei;
- kā finanšu atbalsta un ieguldījumu pamatojums jāizmanto pareiza marginalizācijas pamatcēloņu (sociālekonomiskā atstumtība un diskriminācija) analīze; jāievāc sīkāki pierādījumi, sistemātiski novērtējot un analizējot tādu valsts, reģionālā un vietējā līmenī īstenotu intervenču veidus, kas dod/nedod labumu, kā arī to, kāpēc tās dod/nedod labumu, lai tādējādi padziļinātu izpratni par iekļaušanas šķēršļiem; analītiskajā darbā jāiesaista visas ieinteresētās personas (vietējās iestādes, pilsoniskā sabiedrība, ieinteresētās personas, kuras ir/nav romi un kuru viedokļi var atšķirties);
- sadarbībā ar pārvaldības iestādēm jāanalizē ES līdzekļu izlietojums; ja uzraudzības ziņojumos konstatēts, ka līdzekļi nav efektīvi izlietoti, lai īstenotu iekļaušanas mērķus, jāsadarbojas ar vietējām/pārvaldības iestādēm un ieinteresētajām personām, lai izprastu iemeslus un novērstu konstatētos šķēršļus; un
- jāizveido ciešas saites starp VKRJ un par ES līdzekļu uzraudzību atbildīgām iestādēm; jānodrošina, lai, izlietojot romiem paredzētos ES līdzekļus, tiktu radītas reālas līdzdalības iespējas un panākta vēlāmā ietekme uz viņu ikdienas dzīvi, nevis tiktu sekmētas citas intereses.

ROMU LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANA

Romu līdzdalība sabiedrisko lietu pārvaldē ir līdztiesības un iekļaušanas nosacījums un tās veicinošais faktors, un romu līdzdalība veicina demokrātisku un efektīvu pārvaldību. Romu līdzdalība un pilnvērtīgu iespēju nodrošināšana romiem dod iespēju cilvēkiem paust savu viedokli un rīkoties jaunos, dzīves kvalitāti apliecināšos veidos. Iekļaušana rada apstākļus rīcībai un sniedz cilvēkiem iespēju piedalīties. Līdzdalība un pilnvērtīgu iespēju nodrošināšana ir principi un procesi cilvēku sadzīves apstākļu un dzīves kvalitātes uzlabošanai. Jēgpilnas romu līdzdalības veicināšana politikas veidošanā vietējā, valsts un ES līmenī ir atstumtības novēršanas priekšnoteikums. Īpaši svarīgi dalībnieki ir romu vadītāji un pret romiem labvēlīgi noskaņotas pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Koordinējot valsts stratēģisko satvaru izstrādi, VKRJ ir mudināti atbalstīt līdzdalības modeļus, piemēram, veicinot tematisko darba grupu izveidi, kuras izstrādā vajadzību novērtējumu, prioritātes, mērķus, galvenajās jomās īstenojamās darbības, pulcējot kopā reģionālos, vietējos un nevalstiskos dalībniekus un nodrošinot romu līdzdalību. Šos modeļus un struktūras pēc tam varētu izmantot īstenošanas pārraudzībai un izvērtēšanai.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāizklāsta romu līdzdalības obligātie minimālie aspekti un kanāli politikas izstrādes, īstenošanas un pārraudzības jomā, kā arī ES fondu plānošanā, tostarp sagatavojot rakstiskus līdzdalības protokolus, kuros noteiktas konsultatīvo un līdzdalības iestāžu pilnvaras (iesaistes līmenis un raksturs), sastāvs (dalībnieku atlases principi), darba metodes un gaidāmie rezultāti, lai nodrošinātu efektīvu sadarbību, uzticību un pārskatatbildību³;
- jārada iespējas romu kopienām vietējā līmenī, lai sekmētu kopienas atbildību un rīcību, kuras skaidrs mērķis ir sociālo un politisko pārmaiņu īstenošana. Kopienas iesaistīšana būtu jāuzskata par apzinātu, iekļaujošu un uz līdzdalību vērstu procesu, kurā piedalās romi, vietējas iestādes un organizācijas;
- jānodrošina, ka politikas veidošanas un apspriešanās procesā romi ir pārstāvēti visā to dažādībā (tostarp romi ar pavalstniecību un romi ārvalstnieki, marginalizēti un integrēti romi, sievietes, bērni un jaunieši);
- jāuzlabo vietējā līmenī veiktā rīcība, iesaistot vairāk romu profesionāļu, lai tie darbotos kā mediatori, un jāpalīdz pārvarēt pastāvīgais uzticības trūkums starp romiem un vairākuma kopienām;
- jāveicina pilsoniskās sabiedrības sadarbība starp organizācijām, kuru darbība ir vērsta uz romiem, un vispārējās ievirzes organizācijām, jo īpaši tām, kuras savā darbā koncentrējas uz bērnu, jauniešu un sieviešu tiesībām;
- jāizmanto ES un citi līdzekļi, lai regulāri atbalstītu spēju veidošanu (līdztiesības pārbaudes, līdzdalības u. c. jomās), jo īpaši pamatstruktūru un vietējās pilsoniskās sabiedrības līmenī; un
- *valstīs, kurās ir liels romu iedzīvotāju skaits:*
 - jāveicina pozitīva rīcība, lai palielinātu romu līdzdalību valsts un vietējā līmeņa pārvaldē līdztiesības un iekļaušanas, pētniecības u. c. jomās; un
 - jāizskata iespēja izveidot valsts romu jumta organizācijas dalībai pastāvīgās apspriedēs un politikas apspriešanās. Tām būtu jāsaņem institucionālās pamatdotācijas no dalībvalstu valdībām vai regulārs pilsoniskās sabiedrības atbalsta finansējums.

³ Violetta Zentai, Georgeta Munteanu un Simona Torotcoi, [The quality of participation in a post-2020 EU initiative for Roma equality and inclusion](#) ("Līdzdalības kvalitāte romu līdztiesības un iekļaušanas iniciatīvā pēc 2020. gada"), ekspertu ziņojumi, kuru pamatā ir par ES programmu (satvaru) attiecībā uz romu integrācijas valsts stratēģijām līdz 2020. gadam veiktā izvērtējuma uz nākotni vērstie aspekti, 2020., 41., 59.–60. lpp.

DAŽĀDĪBAS ATSPUGUĻOŠANA

Izstrādājot valsts stratēģiskos satvarus, ir būtiski apzināties romu un romu kopienu daudzveidību. ES stratēģiskais satvars romu jautājumos atbalsta pieeju, kas stiprina romu sievietes, jauniešu un bērnu (un romu ar invaliditāti, vecāka gadagājuma romu, LGBTI+ romu un ES robežās ceļojošu iedzīvotāju) iespējas pārvarēt sociāli ekonomisko plaisu, pilnībā izmantot savas iespējas, īstenot savu potenciālu un aktīvi līdzdarboties pārmaiņu radīšanā.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāizvērtē visu romu (tostarp romu, kuri ir ārvalstnieki, trešo valstu romu un bezvalstnieku romu) vajadzības un situācija;
- jānovērš multiplā diskriminācija un interseksionalitāte, kas pastiprina atstumtību;
- īpaši jāpievēršas visvairāk marginalizētajām romu grupām, īstenojot iekļaušanas un nabadzības apkarošanas pasākumus (neizslēdzot citas grupas līdzīgā situācijā), un ar līdzdalību veicinošu pasākumu palīdzību jāuzrunā visi romi, kā arī jāīsteno gan uz romiem, gan pārējiem iedzīvotājiem vērsti antičigānisma un diskriminācijas novēršanas un apkarošanas pasākumi;
- jānosaka konkrēti mērķi un mērķorientēti pasākumi attiecībā uz romu sievietēm, bērniem un jauniešiem, romiem ar invaliditāti, vecāka gadagājuma romiem, ES robežās ceļojošiem iedzīvotājiem, kā arī romiem no trešām valstīm (attiecīgā gadījumā), un jāiedala rādītāji atbilstoši dzimumam un vecumam;
- visās jomās, īpaši izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, bērniem paredzētu uzturlīdzekļu un (multiplās) diskriminācijas, tostarp vardarbības (ģimenē) un ekspluatācijas, apkarošanas jomā, jāņem vērā dzimumu vienlīdzības jautājums; jāveicina līdzdalība un jānodrošina, lai visos pasākumos būtu ievērots dzimumu līdztiesības princips;
- jāatbalsta romu sievietes iespējas vērsties tiesā, lai novērstu/pārtrauktu vardarbību ģimenē un citus cilvēktiesību pārkāpumus;
- jāiesaistās starpvalstu sadarbībā, lai efektīvāk risinātu problēmas un izmantotu iespējas, kas izriet no romu starpvalstu mobilitātes, nodrošinot piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, mājokļiem, veselības aprūpei un citiem sociālajiem pakalpojumiem; un
- jāizbeidz bezvalstniecība romu vidū, nodrošinot vispārēju dzimšanas reģistrēšanu un piekļuvi personu apliecinošiem dokumentiem, oficiālas bezvalstniecības noteikšanas procedūras un vispārēju piekļuvi pakalpojumiem.

VISPĀRĒJU UN MĒRĶORIENTĒTU PIEEJU APVIEĻOŠANA

Lai gan romu diskriminācija un atstumtība pamato pastāvīgi mērķorientētu pieeju, mērķorientēti pasākumi tiek noteikti, lai veicinātu romu faktisku iekļautību un līdztiesību visās dzīves jomās. Tas paredz vispārējo politikas jomu iekļaujošu reformu, un tās īstenošanā prasmīgi jāapvieno vispārējas un mērķorientētas pieejas. Mērķorientētām politikas programmām vajadzētu būt ierobežotām laikā un jākalpo tam, lai mazinātu citus nelabvēlīgos apstākļus un diskrimināciju. Mērķorientācijai vajadzētu būt skaidrai (lai gan tās pamatā nav obligāti jābūt etniskajai piederībai), bet tā nedrīkst būt izslēdzoša, t. i., tā nedrīkst izslēgt citas personas, kuras nav romi un kuras atrodas tādā pašā situācijā.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāizskaidro, kā konkrēti mērķorientēti pasākumi (aizsardzības pasākumi) sekmē to šķēršļu novēršanu, kuri liedz romiem piekļūt vispārējām politikas programmām un gūt no tām labumu, kā arī tas, kā tiek nodrošinātas romus iekļaujošākas valsts politikas programmas;
- jāveicina romu piekļuve tiesībām un vispārējiem pakalpojumiem, nodrošinot papildu mērķorientētu atbalstu, bet neradot pastāvīgas paralēlas struktūras;
- jānodrošina intervences teritoriālā mērķorientācija, lai garantētu, ka tajā tiek ņemti vērā vietējie apstākļi; īstenojot plaša mēroga intervences (piemēram, galējas nabadzības novēršanai), jāapvieno teritoriālā mērķorientācija un mērķorientācija uz sociālām grupām, lai nodrošinātu, ka tie sasniedz romu iedzīvotājus;
- *valstīs, kurās ir liels romu iedzīvotāju skaits:*
 - jāveic galveno vispārējās politikas pasākumu pārbaude/revīzija, lai novērtētu to ietekmi uz romu līdztiesību un iekļaušanu;
 - jāizklāsta, kā tiks izmantoti ES līdzekļi, lai īstenotu vispārējo politikas programmu (piemēram, segregācijas novēršanas) iekļaujošu reformu un mērķtiecīgu rīcību; un
 - jāparedz kārtība romu līdzvērtības, iekļaušanas un līdzdalības integrēšanai reģionālā un vietējā līmenī.

TĀDU PASĀKUMU UZLABOŠANA, KAS PAREDZĒTI, LAI NOVĒRSTU KRĪŽU RADĪTU NESAMĒRĪGU IETEKMI UZ ROMIEM

Romu līdztiesības un iekļaušanas aspekts piemīt visām galvenajām problēmām, ar kurām pašlaik saskaras ES (tostarp Covid-19 pandēmijai, klimata pārmaiņām, kā arī zaļās pārkārtošanās un digitālās pārkārtošanās jautājumiem). Īpaša uzmanība būtu jāpievērš tam, lai nodrošinātu, ka diskriminētas un marginalizētas grupas, jo īpaši romu vidū, netiktu pakļautas nesamērīgi smagam krīžu un pāreju radītam slogam un ka ārkārtas reaģēšanas pasākumi un ilgāka termiņa izaugsmes stratēģijas ietvertu papildu mērķtiecīgu atbalstu romu iekļaušanai. Jāņem vērā secinājumi, kas gūti saistībā ar Covid-19 pandēmiju, kura nesamērīgi skāra marginalizētas romu kopienas un pakļāva tās postošākajām īstermiņa sekām veselības jomā un vidēja termiņa / ilgtermiņa ekonomiskajām sekām. Valsts stratēģiskajiem satvariem romu jautājumos būtu jāpalīdz mazināt Covid-19 krīzes sekas un jā sagatavo mūs efektīvākai rīcībai šādās situācijās nākotnē.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāplāno efektīva datu vākšana un sociāli ekonomiskās ietekmes pārraudzība (atbilstoši vecumam, dzimumam un medicīniskās palīdzības nepieciešamībai), lai nodrošinātu efektīvus un pielāgotus politikas pasākumus reaģēšanai uz esošajām/turpmākajām pandēmijām;
- jāņem vērā īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa vajadzības un jāiesaista attiecīgās personas pasākumu izstrādē un īstenošanā;
- jāatbalsta vietējo iestāžu centieni risināt neatliekamākās romu kopienu vajadzības (piemēram, nodrošināt piekļuvi pajumtei, tostarp pārtikai un ūdenim, piekļuvi bezmaksas veselības aprūpes pakalpojumiem, kā arī atbalstu romu ģimenēm nedrošā ekonomiskajā situācijā);
- jānosaka par prioritāti pasākumi, kuru mērķis ir novērst strukturālo nevienlīdzību un nodrošināt romu kopienām piekļuvi pamatpakalpojumiem un infrastruktūrai;
- jānodrošina, lai pasākumos un/vai darbībās, kuras ir finansētas no ES vai valsts līdzekļiem, būtu ņemtas vērā un risinātas marginalizētāko un nelabvēlīgos apstākļos esošo kopienu vajadzības;
- jāatbalsta romu piekļuve drošam un tīram dzeramajam ūdenim⁴;
- jāuzlabo piekļuve sanitārijai un jānodrošina komunālo pamatpakalpojumu nepārtrauktība pandēmijas gadījumā;
- jāveicina romu iedzīvotāju veselībpratība;
- jāatbalsta precīzas, skaidras un uz pierādījumiem balstītas informācijas izplatīšana un informētības uzlabošanas kampaņas kā efektīvi diskriminācijas un ksenofobijas apkarošanas rīki;
- jānodrošina tādu vides apstākļu un risku regulāra uzraudzība, kas īpaši ietekmē nelabvēlīgos apstākļos esošas romu kopienas, un jāveic pasākumi bīstamu vai nehygiēnisku apstākļu novēršanai; un
- jāsekmē ārkārtas pasākumu un atveseļošanas pasākumu, kā arī tādu vispārēju iniciatīvu kā “zaļais kurss”, digitalizācija, Eiropas sociālo tiesību pīlārs, ilgtspējīgas attīstības mērķi, Eiropas pusgads un vispārēju stratēģiju, programmu un reformu saskaņība.

⁴ [Dzeramā ūdens direktīva](#) (31. apsvēruma, 16. pants) nosaka, ka dalībvalstīm ir jāņem vērā minoritāšu kultūru, piemēram, romu un klejotāju (neatkarīgi no tā, vai tie ir nometnieki), īpašā situācija, veicot pasākumus, kas vajadzīgi, lai minētajām grupām uzlabotu piekļuvi cilvēku patēriņam piemērotam ūdenim.

DIGITĀLĀS IEKĻĀUŠANAS NODROŠINĀŠANA

Tā kā Covid-19 pandēmijas dēļ nācās slēgt skolas, universitātes un birojus, visi paļāvās uz internetu, lai turpinātu ikdienas dzīvi. Masveida pāreja uz tiešsaistes izglītību un telemedicīnu utt. ietvēra pieņemumu, ka ikvienam ir piekļuve internetam. Tomēr krīze atklāja pārsteidzošas [pasaulē pastāvošās atšķirības](#) saistībā ar mācīšanos tiešsaistē un attālināti. Romi bieži vien uzturas lauku apvidos, kuri vēl joprojām atpaliek ātru platjoslas infrastruktūru pieejamības ziņā. Krīzes ietekme uz romiem, kuriem ir ierobežota piekļuve IT aprīkojumam vai digitālā pratība vai arī šādas piekļuves un pratības nav vispār, izgaismoja dziļu strukturālo nevienlīdzību, kas rada risku, ka romu bērniem būs sliktas sekmes un viņi nespēs laikā apgūt mācību vielu, un ka pieaugušie nevarēs iegūt aktuālo informāciju un uzzināt par darba iespējām. Ar nevienlīdzību, diskrimināciju un atstumtību saistītās problēmas digitālajā laikmetā ir jānovērš, lai nepieļautu neviena cilvēka izslēgšanu. Digitālo tehnoloģiju veiksmīga ieviešana un Eiropas izturētspēja un sociālais taisnīgums ir atkarīgs no tā, vai iedzīvotājiem ir piekļuve vajadzīgajai infrastruktūrai, aprīkojumam un digitālajām prasmēm.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jācenšas novērst romu digitālo atstumtību, nodrošinot piekļuvi digitālajām tehnoloģijām, jo īpaši piekļuvi un atbalstu digitālajai izglītībai un attālinātajām mācībām gadījumā, kad izglītības un apmācības iestādes tiek slēgtas, kā Covid-19 pandēmijas laikā;
- sinerģiju sekmēšanai ar citām politikas iniciatīvām (jo īpaši saistībā ar tiešsaistes sabiedriskajiem, e-pārvaldes un komerciālajiem pakalpojumiem), lai uzlabotu sabiedrisko pakalpojumu izmantojamību un veicinātu iekļaujošu e-pārvaldi, īstenojot īpašus pasākumus sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai romiem un saikņu veidošanai ar viņiem un īpašu vērību veltot lauku apvidiem;
- romu digitālo prasmju un kompetenču⁵ pilnveidošanai:
 - 1) uzlabojot piekļuvi digitālajam aprīkojumam un tīkla savienojumiem (piemēram, publiski pieejami interneta piekļuves punkti trūcīgos rajonos);
 - 2) veicinot digitālās prasmes un kompetences mūžizglītības perspektīvā un piedāvājot atbilstošu apmācību;
 - 3) uzlabojot to, kā romi izmanto informācijas sabiedrības sniegtās iespējas, kā arī sekmējot viņu līdzdalību informācijas sabiedrībā; un
 - 4) veicinot ziņošanu par diskriminējošām praksēm tiešsaistē, piekļūstot un izmantojot pakalpojumus;
 - 5) integrējot digitālās pratības iniciatīvas vietējā sociālekonomiskā situācijā, pielāgojot tās romu kopienai īpašajām vajadzībām un apstākļiem;
 - 6) veicinot un atbalstot tādas digitālās pratības⁶ iniciatīvas, kuras:
 - veicina motivāciju un informētību saistībā ar interneta izmantošanu;
 - ir rentablas un ilgtspējīgas;
 - ietver romiem pielāgotus satura un piegādes režīmus (jaunas mācību metodes, ikdienēja mācīšanās u. c.); un
 - ir pieejamas un izmantojamas;
- digitālo risinājumu izmantošanas veicināšanai veselības aprūpes jomā gan pacientu, gan veselības aprūpes profesionāļu vajadzībām, lai nodrošinātu aprūpes nepārtrauktību un drošus ārstniecības līdzekļus; un
- digitālās iekļaušanas stratēģisko satvaru pārskatīšanai, lai novērtētu šķēršļus, ar kuriem saskaras romi.

⁵ Ar [Satvaru pilsoņu digitālai kompetencei](#) tiek apzināti pieci digitālās kompetences komponenti: informācijas lietotprasme un datpratība, saziņa un sadarbība, digitālā satura radīšana, drošība un problēmu risināšana.

⁶ [Satvarā pilsoņu digitālai kompetencei](#) informācijas lietotprasme un datu/digitālā pratība ir definēta kā spēja noteikt informācijas vajadzības; atrast un izgūt digitālos datus, informāciju un saturu; novērtēt avota un tā satura atbilstīgumu; glabāt, pārvaldīt un organizēt digitālos datus, informāciju un saturu.

TIESISKUMA NODROŠINĀŠANA VIDES JOMĀ

Sabiedrības uzmanības lokā nonāk informācija par ekoloģisko diskrimināciju⁷, ar ko saskaras daudzas romu kopienas. Covid-19 pandēmijas laikā atklājās šīs ilgi ignorētās realitātes nesamērīgā ietekme, kas padarīja marginalizētās kopienas vēl neaizsargātākas pret inficēšanos un citām saistītām veselības problēmām. Neatbilstoši sadzīves apstākļi un segregācija palielina veselības apdraudējumu, vēl vairāk padziļinot romu sociāli ekonomisko atstumtību.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāapzinās un jāapkaro ekoloģiskā diskriminācija, jo īpaši ņemot vērā faktu, ka tā skar marginalizētās romu kopienas nošķirtās teritorijās (kā antičigānisma izpausme); jāveicina izpratne par to, kā ekoloģiskā diskriminācija un ar vidi saistītu pakalpojumu nepieejamība piespiež romus dzīvot ekoloģiski degradētos apgabalos;
- īpaši jāpievēršas jautājumam par piekļuvi ūdenim, pienācīgai sanitārijai, atkritumu savākšanas un apsaimniekošanas pakalpojumiem, kā arī jācīnās pret pastāvīgo teritoriālo segregāciju kā ekoloģiskās diskriminācijas cēloni mājokļu un pamatpakalpojumu jomā;
- jānovērš romu nepietiekamā piekļuve zaļām dzīvojamajām zonām ar rekreatīvo vērtību;
- jānovērš vides radītais veselības apdraudējums un piesārņojuma radītā ietekme uz veselību; un
- jānodrošina nelabvēlīgākos vides apstākļos strādājošo personu arodveselība un darba drošība.

⁷ Ekoloģiskajai diskriminācijai ir pakļauti romi, kuri dzīvo nošķirtās apmetnēs videi bīstamos apstākļos (atkritumu izgāztuvju, pamestu rūpniecisko teritoriju vai plūdiem pakļautu teritoriju tuvumā) un kuru ar vidi saistītās pamatvajadzības, piemēram, vajadzība pēc ūdens resursu un atkritumu apsaimniekošanas, nav nodrošinātas. Skatīt [Pushed to the wastelands: environmental racism against Roma communities in central and Eastern Europe](#). Lai iepazītos ar koncepcijas skaidrojumiem un resursiem, skatīt [Energy Justice Network tīmekļa vietni](#).

ROMU MĀKSLAS, VĒSTURES UN KULTŪRAS POPULARIZĒŠANA (INFORMĒTĪBAS UZLABOŠANA PAR TO)

Romu māksla, vēsture un kultūra ir neatņemama mūsu Eiropas un dalībvalstu mantojuma daļa. Tomēr gadsimtu gaitā romu kultūras un identitātes attēlojums ir ticis romantizēts un pakļauts stereotipu ietekmei, tādējādi padziļinot romu kopienas atsvešināšanos no vispārējās sabiedrības. Izpratne par kultūru būtu jāveido, izmantojot romu stāstus.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāapzinās romu mākslas un kultūras ieguldījums valsts un Eiropas mantojumā un jāveicina par to izpratne, tostarp romu vidū;
- jāatbalsta platformas saskarsmes veicināšanai starp romiem un pārējiem iedzīvotājiem vietējā līmenī, tostarp popularizējot romu tradicionālo un moderno mākslu, amatniecību un kultūru, kā arī izplatot zināšanas par romu vēsturi;
- sadarbojoties ar plašsaziņas līdzekļu operatoriem, jāveicina informētības uzlabošanas pasākumi, lai atbalstītu pašizveidotu romu identitāti un kultūras mantojumu;
- jāapkaro pret romiem vērsti aizspriedumi un stereotipi;
- jānosaka 2. augusts par Eiropas romu holokausta atceres dienu un jārīko tajā piemiņas pasākumi, lai atcerētos Otrā pasaules kara laikā pret romiem vērstā genocīda upurus;
- jāatbalsta integrēta pieeja holokausta atcerei, pieminot romu likteni Starptautiskajā holokausta upuru piemiņas dienā (27. janvārī — dienā, kad tika atbrīvota Aušvices–Birkenavas koncentrācijas nometne);
- jāintegrē romu kopienas valsts kultūras stāstījumā, iekļaujot romu mākslas, vēstures un kultūras elementus valsts arhīvu un muzeju krājumos un pastāvīgajās mākslas izstādēs; jāatvēr pietiekami resursi, lai saglabātu, aizsargātu un attīstītu romu mākslu un kultūru, tostarp atbalstot festivālus;
- jāiekļauj romu valoda un romu vēsture gan romu, gan pārējo skolēnu mācību programmās un mācību grāmatās; jāatbalsta daudz kultūru informētības uzlabošanas pasākumi un kampaņas skolās; un
- jārada apstākļi, lai stiprinātu tādu romu uzņēmēju un pašnodarbināto personu iespējas, kuri vietējā līmenī veic romu tradīcijas un kultūru sekmējošu uzņēmējdarbību, un jāsniedz šīm personām atbalsts.

SOCIĀLĀS INOVĀCIJAS SEKMĒŠANA UN POLITIKAS EKSPERIMENTI

Sociālā inovācija un politikas eksperimenti ir jaunas pieejas sociālo pārmaiņu veicināšanas jomā, aptverot idejas, prakses un iniciatīvas, kas tiek iesaistītas dažādos sistēmas līmeņos, lai paātrinātu pamatīgas pārmaiņas un nodrošinātu ilgstošu pozitīvu ietekmi. Kā tādas tās var būt jēgpilni instrumenti romu līdztiesības, iekļaušanas, līdzdalības un iespēju stiprināšanas veicināšanai.

ES politikā “sociālās inovācijas” tiek definētas kā darbības, kuras ir sociālas gan attiecībā uz to mērķi, gan līdzekļiem un ir saistītas ar jaunu ideju (attiecībā uz precēm, pakalpojumiem un modeļiem) izstrādi un īstenošanu, kuras apmierina sociālās vajadzības un tai pašā laikā rada jaunas sociālās attiecības vai sadarbības izpausmes, tādējādi sniedzot labumu sabiedrībai un veicinot tās spēju rīkoties⁸. “Sociālās politikas eksperimenti” ir politikas intervences pasākumi, kas piedāvā inovatīvus risinājumus sociālo vajadzību apmierināšanai un ko īsteno nelielā mērogā un apstākļos, kuri nodrošina iespēju izmērīt to ietekmi pirms to atkārtotā cītā sakarā vai plašākā mērogā, ja rezultāti izrādītos pārliecinoši⁹.

Īstenojot valsts stratēģiskos satvarus romu jautājumos, būtu jāveic šādi uzdevumi:

- jāatbalsta valstu vietējo alianšu izveide iekļaušanai veltītām mācībām un jauninājumiem – tajās ļaujot tikties dalībniekiem no visas “ekosistēmas” (attiecīgām romu praktiķu organizācijām ar uzņēmumiem/ražotājiem, sociālajiem inkubatoriem un pārmaiņu veicinātāju tīkliem, vēstniecībām, pētniecības organizācijām);
- jāuzsāk kopīgi līdzrādīšanas procesi ar valsts līmeņa/reģionālajām ieinteresētajām personām, filantropijas un sociālo mērķu īstenošanas organizācijām, lai apzinātu vajadzības, pieejamos resursus un iespējas kopīgai sistemātiskai darbībai (tostarp ar pieejamo ES konsultatīvo atbalstu);
- jāatbalsta uz rezultātiem orientētu projektu sagatavošana galvenajās sociālo pakalpojumu jomās (piekļuve mājoklim, komunālajiem pakalpojumiem, pamata publiskajai infrastruktūrai un pakalpojumiem utt.);
- jāpaātrina mācīšanās par darba pieejām dažādiem tematiem/nozarēm un jāapkopo tās rezultāti, vienlaikus aktivizējot un stimulējot dažādu sektoru (valsts, privātā, civilā) galvenos dalībniekus kopīgai sadarbībai;
- jāeksperimentē ar sociālo politiku (piemēram, garantējot pamatienākumus), lai izveidotu modeļus un pārbaudītu alternatīvus sociālo pabalstu sniegšanas mehānismus;
- jāizpēta iespējas piesaistīt privāto kapitālu un veikt kopfinansēšanu, piemēram, kopīgi ar labdarības organizācijām, izmantojot iespējamās līdzekļu savstarpējas papildināšanas shēmas, lai reaģētu uz visneaizsargātāko personu nenosegtajām vajadzībām;
- jāizpēta jauni pakalpojumu vai piegādes modeļi un jāpaplašina līdzekļu nodrošinājums, izmantojot uz rezultātu vērstas partnerības
- jāatbalsta mērķtiecīga un elastīga finansējuma apvienošana un integrēšana; un
- jāatbalsta sociālās inovācijas kompetences centru izveide (ar ESF+ starpvalstu aktivitātēm) un jāsniedz pilnvaras romu integrācijas vajadzību atbalstam.

⁸ Salīdzinājumam skat. Komisijas priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Sociālo fondu Plus (ESF+) 2018/0206 COD ([COM\(2018\) 382 final](#)), 30.5.2018., 2. panta 16. punktu.

⁹ Turpat, 2. panta 17. punkts.